

М. Р. Ткачівська, Д. В. Ткачівський,

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

УКРАЇНСЬКІ ЕРГОНІМИ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ

У статті здійснюється аналіз відтворення ергонімів доби української незалежності в німецькомовній пресі. Подається огляд теоретичних праць науковців, які досліджували ергоніми, розглядаються терміни «ергонім», «ергоніміка». На матеріалі газет та журналів Німеччини, Австрії, Швейцарії, Люксембургу наводяться приклади ергонімів доби української незалежності. Аналізується відтворення в німецькій мові українських назв партій, силових структур та інших ергонімів.

Ключові слова: ергонім, ергоніміка, доба української незалежності, німецькомовна преса, відтворення.

UKRAINIAN ERGONYMS IN GERMAN PRESS

The article conducts the analysis of reproduction of ergonyms of the Ukrainian independence period in German press. It conveys the observation of theoretical works dedicated to ergonyms as well as studies the terms «ergonym» and «ergonyms». The article provides examples of ergonyms of the Ukrainian independence period, which have appeared in newspapers and magazines in Germany, Austria, Switzerland, and Luxemburg. It also includes the analyses of the Ukrainian names of parties, power structures and other ergonyms and their reproduction into German. Ergonyms make up a serious representative layer of proper names in Ukrainian and foreign press, which highlights all kinds of situations in Ukraine in the period of its independence. Their translation into German is conveyed by means of transcribing, transliteration, descriptive paraphrase, combined renomination, descriptive translation etc. The transference of ergonyms written in the Cyrillic alphabet into the Roman alphabet is usually done with the usage either of Ukrainian or Russian transcription, this double approach, as well the absence of the unified one, result in appearance of orthographic doublets. Commentary writing is a justified means of ergonyms translation in cases it complements transcribing and helps readers to understand them better. The usage of additional graphical means (such as inverted commas and brackets) does not influence the meaning of ergonyms or their presenting in press. At the same time brackets help readers to comprehend the material with some unfamiliar information in it, and inverted commas give prominence to ergonyms. Assimilation is a less popular and less justified method of translation of ergonyms, and its usage leads to the loss of national flavour.

Key words: ergonym, ergonymics, the period of Ukrainian independence, German press, reproduction.

УКРАИНСКИЕ ЭРГОНИМЫ В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ПРЕССЕ

В статье осуществляется анализ воспроизведения эргонимов периода украинской независимости в немецкоязычной прессе. Дается обзор теоретических работ ученых, исследовавших эргонимы, рассматриваются термины «эргоним», «эргонимика». На материале газет и журналов Германии, Австрии, Швейцарии, Люксембурга приводятся примеры эргонимов периода украинской независимости. Анализируется воспроизведение украинских названий партий, силовых структур и других эргонимов на немецкий язык.

Ключевые слова: эргоним, эргонимика, период украинской независимости, немецкоязычная пресса, воспроизведение.

Швидкий економічний, політичний та культурний розвиток будь-якого суспільства супроводжується появою нових понять та їх фіксацією в мові. З часу встановлення української незалежності такі зміни спостерігаються ледь не у всіх ланках функціонування нашої держави. З'являються імена нових освітніх закладів, промислових підприємств, торгових закладів, банків, різного роду мистецьких закладів, кафе, фірм тощо. На політичній арені держави постають нові імена, партії, блоки.

Особливі політичні зміни спостерігалися під час Помаранчевої революції, Революції гідності і продовжуються в час проведення АТО. Нові назви, які виникають упродовж усіх цих процесів, інкрустують не тільки українські, але й зарубіжні засоби масової інформації. Як зазначає О. Карпенко, «коли пломеніла Помаранчева революція і гримів Майдан, на Сході деякі політики почали розмови, скеровані на відмежування, аж до утворення автономної республіки. Серед пропонуєваних їй гіпотетичних назв – «Південно-східна українська автономна республіка». Майдан одразу відповів саркастичною абревіатурою ПІСВАР» [7, с. 4]. Пізніше виникають назви ДНР та ЛНР. Всі ці процеси аж ніяк не можуть обійти засоби масової інформації, які є дзеркалом (іноді викривленим) усіх демократичних процесів у державі. Іноземні ЗМІ, у тому числі преса, фіксують їх, намагаючись у зрозумілий спосіб донести до іншомовного реципієнта українські реалії. Для цього використовуються можливі тлумачення в тексті, розгортання абревіатур тощо. Наприклад, «ДНР» – «*Donezker Volksrepublik*»: «*Mit aller Macht in Richtung Abspaltung Ostukraine: Millionen Wähler stimmen in einem Referendum über die Gründung einer «Donezker Volksrepublik» ab*» (Mannheimer Morgen, 12.05.2014, S. 3).

З розгортанням подій, пов'язаних із революційними процесами та виникненням конфлікту в Криму та на сході України, погіршення стосунків України з Росією у багатьох країнах зростає зацікавлення нашою державою та її політичною системою. Телебачення, інтернет, преса частіше підхоплюють нову інформацію про Україну, яка стосується перш за все її політичних процесів. У ЗМІ з'являються досі не існуючі поняття, наприклад, «*тітушки*» (*Tituschki*).

Поява нових лексичних одиниць в українському ономастиконі, а також значної кількості власних назв спонукає науковців до нових лінгвістичних досліджень. До них належить також малодосліджена ланка в українському мовознавстві – ергоніміка. «Якщо в цілому слов'янська ономастична термінологія є досить уніфікованою, то саме про ергоніми цього сказати не можна» [7, с. 13]. На думку Н. Лесовець, саме цей клас власних назв тривалий час не потрапляв у поле зору лінгвістів [10, с. 2]. Зацікавлення ергонімікою пов'язане з тим, що «сьогодні в ергонімії спостерігаємо «номінаційний вибух», своєрідний «ергонімічний бум» (Т. П. Романова, С. О. Шестакова)» [9, с. 2]. Як зазначає Юрій Горожанов, «ергонімія – це найменш досліджена група лексики, вивчення якої розпочалося ще наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст., але дотепер відсутнє єдине термінопозначення таких найменувань» [3].

Дослідженню ергонімів у цілому присвятили свої праці такі вчені: О. Карпенко («Структура індивідуального ергонімічного фрейму» та ін.), О. Белей («Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області)»), Ю. Горожанов («Ергоніми відомісного походження в комунікативному просторі міста Луцька: структурно-семантичні особливості»), І. Ільченко («Відомісні ергоніми м. Запоріжжя») та інші. Цю проблематику також висвітлює в своїй дисертації М. Цілина («Ергоніми м. Києва: структура, семантика, функціонування»). Вона досліджує власні назви ділових об'єднань людей столиці України). Н. Кутуза здійснює розвідку, скеровану на виявлення комплексу структурно-семантичних, функціональних та психолінгвістичних характеристик ергонімів і досліджує їх структурно-семантичні моделі. Існує низка досліджень ергонімів, здійснених російськими науковцями, наприклад, Г. Старигіною, І. Кунгушевою,

М. Бобровою та ін. Дослідження ергонімів доби української незалежності досі залишається актуальною і малодослідженою темою у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці.

Метою нашої статті є аналіз відтворення ергонімів доби української незалежності у німецькомовній пресі. До основних завдань статті належить огляд теоретичних праць науковців, які досліджували ергоніми, наведення прикладів ергонімів доби української незалежності із німецькомовної преси (газет та журналів Німеччини, Австрії, Швейцарії, Люксембургу) та аналіз способів їх відтворення.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях існує низка визначень *ергоніміки*. Так, на думку С. Мартос, ергоніміка – це «наука про назви різноманітних об'єднань людей у політичній, науковій, культурній, виробничій, торговельній, банківсько-фінансовій та інших сферах, зокрема й найменування установ, організацій, закладів, підприємств тощо» [12]. Ряд вчених розглядають ергоніміку як науку, яка займається вивченням перш за все ділових об'єднань, а також інших організацій. Наприклад, за О. Сидоренко, «ергоніміка від ергонім (грец. *έρου* «діло, праця, діяльність» і *όνομα* «ім'я») – розділ ономастики, який вивчає назви різних ділових об'єднань людей в політичній, науковій, культурній, виробничій, торговельній, банківсько-фінансовій, юридичній, спортивній та інших сферах, а також назви підприємств, організацій, установ, об'єктів обслуговування і торгівлі» [14]. Термін *ергонім* використовується й іншими вченими для позначення ділових об'єднань людей. Як зазначають А. Лозовой та І. Незванова, «ергонім – термін, закріплений Н. В. Подольською для позначення назв ділового об'єднання людей, а ергонімія – для позначення всієї сукупності назв ділових об'єднань людей» [11]. О. Карпенко вбачає ергоніми як «власні назви розмаїтих об'єднань людей, як вони шикуються в мозку індивіда» [7]. О. Белей виділяє такі ергонімічні класи: «власні назви виробничо-комерційних підприємств, власні назви політико-ідеологічних інституцій, державно-адміністративних установ, власні назви релігійних, мистецько-інтелектуальних клубів, товариств, об'єднань і т.п.» [1, с. 2]. Як зазначає Ю. Дідур, «крім терміну ергонім різні дослідники для позначення об'єднань людей пропонували такі терміни, як ергонізм, урбанізм, урбанонім, ктематонім, фірмонім, ойкодомонім, мікротопонім» [4]. У нашому дослідженні послуговуємося терміном *ергонім* і використовуємо його у цьому дослідженні для позначення об'єднань людей та організацій, які стосуються політичного життя країни, хоча розуміємо його як значно ширший термін, який позначає чимале коло власних назв, які не затркуються у нашій статті (маємо на увазі назви різних організацій людей: економічних, культурних тощо). На сьогоднішній день існує низка класифікацій ергонімів, зафіксованих в опублікованих наукових дослідженнях. О. Карпенко та Ю. Дідур здійснюють аналіз класифікацій ергонімів і власних назв у цілому. Опираючись на дослідження стосовно «структурних класифікацій власне ергонімної пропріальної лексики», які існують на теперішній час, як зазначають вчені, «було виокремлено прості слова, складні слова, аббревіатури різноманітних типів та словосполучення, (...) однокомпонентні та двокомпонентні структурні моделі, а також описові конструкції» та ін. [8, с. 157]. О. Карпенко та Ю. Дідур поділяють ергоніми на «однокомпонентні, двокомпонентні та багатокомпонентні структури» [8, с. 158].

Відтворення ергонімів, як і власних назв у цілому, є однією з важливих проблем сучасної транслаторики. Ця проблема є особливо актуальною в міжкультурній комунікації народів, які послуговуються різними абетками. Закордонні журналісти та перекладачі не завжди можуть правильно відтворити іноземною мовою нові маловідомі ергоніми, які виникають у різних державах. Проте, як зазначає О. Карпенко, «незнання більшості існуючих ергонімів не є ознакою невігластва» [7, с. 12].

Аналізуючи шпальти німецькомовних газет та журналів, доходимо висновку, що ергоніми – широко представлений пласт серед власних назв в українській та іноземній пресі, яка висвітлює ситуацію в Україні в час її незалежності. Мова йде про назви політичних партій, силових структур тощо. Для їх відтворення використовуються транскрипція, транслітерація, коментар, дескриптивна перифраза, переклад, комбінована реномінація, описовий переклад. До основних підгруп ергонімів, пов'язаних із політичними і перш за все революційними процесами в Україні належать:

1. **Назви силових структур та угруповань.** Під час подій на майдані у 2013-2014 роках на шпальтах газет дедалі частіше з'являється назва підрозділу міліції особливого призначення «Беркут», відповідального за дотримання громадської безпеки (на емблемі спецпідрозділу зображений беркут). Тодішній правлячий режим використовував цю силову структуру для протистояння демонстрантам.

У німецькомовній пресі назва підрозділу подається однокомпонентним ергонімом *Berkut* та похідними від нього двокомпонентними ергонімами *Berkut-Einheiten* та *Berkut-Spezialeinheit*, *Berkut-Kämpfer*, які в більшості випадків слугують його тлумаченням. Для збереження назви із мови-джерела («беркут») та кращого розуміння реципієнтами ергоніма, автори статей часто використовують комбіновану реномінацію, дескриптивну перифразу тощо («*Spezialeinheit Berkut* («*Steinadler*»)), «*Berkut-Spezialeinheit*): «*Gestern griffen die gefürchteten Einheiten der Spezialeinheit Berkut* («*Steinadler*») *die Demonstranten an*» (Hamburger Morgenpost, 11.12.2013).

Слід зауважити, що ергонім «*Беркут*» в деяких випадках береться в лапки, а в інших – ні. Це стосується також перекладу, який зазвичай подається у дужках (*Spezialeinheit Berkut* («*Steinadler*»); *Spezialeinheit Berkut* (*Steinadler*)). Наприклад: «*Die Opposition rüstet sich in Kiew mit Barrikaden aus Mülltonnen und Fahrzeugen – als Bollwerk gegen die starken Uniformierten der Sondereinheit Berkut* (*Steinadler*)» (Nürnberger Nachrichten, 10.12.2013, S. 3). У деяких випадках ергонім подається без перекладу: «*Am frühen Samstagmorgen rückte jedoch die Spezialeinheit Berkut an*» (Die Südschweiz, 02.12.2013). Використання додаткових графічних засобів (у нашому випадку лапок та дужок) не впливає на зміст ергоніма. Зазвичай лапки допомагають читачеві зорієнтуватися у тому, що йдеться про щось «чуже».

Нерідко в пресі зустрічаємо уподібнення українських власних назв до німецьких. Так, для позначення силової структури «*Беркут*» газета Die Südschweiz у статті «*Lage eskaliert: Kiewer Polizei rückt auf den Maidan vor*» використовує «уподібнення»: «міліція», «міліціонери» подаються як «поліція» та «поліцейські»: «*Vereinzelt marschierten zudem Spezialpolizisten der Berkut-Einheiten auf die brennenden Barrikaden zu*» (Die Südschweiz, 19.02.2014). В українській мові позначення «поліція» стосується тільки іноземних силових структур. Хоча новоутворені останнім часом підрозділи української поліції успішно замінюють у багатьох містах міліцію.

У газеті «*Neue Zürcher Zeitung*» знаходимо поряд із ергонімом «*Беркут*» лексему «*mimiyuki*». Наприклад: «*Der Terror der «Berkut», der «Tituschki» und der Sniper bringt zunächst Angst*» (Neue Zürcher Zeitung, 21.02.2014). Ергонім «*mimiyuki*» відтворюється у німецькомовній пресі за допомогою транскрипції у двох графічних варіантах – *Tituschki* та *Titushki* (різниця у кореневих приголосних «*sch*» та «*sh*») – обидва варіанти походять від російської мови: замість характерного для української мови суфікса «*ky*» живається притаманний російській мові суфікс «*ki*»), також подається коментар. Наприклад, «*muskelbepackte bezahlte Provokateure und Schläger*» (Süddeutsche Zeitung, 15.03.2014). Ергонім *Tituschki* може вживатися в дужках як приклад до коментаря і навпаки, перед коментарем. Наприклад: «*Schlägertrupps, die inoffiziell, aber offensichtlich im Auftrag der Polizei arbeiten (sogenannten Tituschki)*» (Neue Zürcher Zeitung, 31.01.2014); «*die sogenannten Tituschki, vom Regime angeheuerte junge Leute, die äußerst gewaltbereit sind*» (Die Tageszeitung, 22.02.2014).

Для позначення «зелених чоловічків» німецькомовна преса використовує як описовий переклад (*die Männer in Camouflage-Uniform*), так і кальку «*Grüne Männchen*».

2. Позначення назв партій. Для відтворення німецькою мовою назв українських партій використовується транскрипція, транслітерація, комбінована реномінація, дескриптивна перифраза, переклад: *Präsidentenpartei Nascha Ukraina (Unsere Ukraine)*, *Swoboda (Allukrainische Vereinigung «Freiheit» (Wseukrajinske Objednannja «Swoboda»)* Partei, *Wahlblock Bjut, die Partei der Regionen (PRU)*, *der Rechte Sektor, Batkiwtschschyna/ Batkiwtschschyna («Vaterland»)*.

До розповсюджених коментарів належить «*ukrainische Partei*» або причетність тієї чи іншої партії до певного політика. Наприклад, «*die von Witali Klitschko geleitete ukrainische Partei UDAR*» (Galler Tagblatt, 14.07.2011). Акронім UDAR зазвичай залишається незмінним, в окремих випадках піддається розшифруванню та перекладу. Наприклад: *Partei Udar (Schlag)* (Braunschweiger Zeitung, 15.02.2013), *die von Witali Klitschko geleitete ukrainische Partei UDAR* (St. Galler Tagblatt, 14.07.2011), ... *der Partei Ukrainische Demokratische Allianz für Reformen (Udar)* (Braunschweiger Zeitung, 17.02.2012).

3. Інші ергоніми. Для позначення героїв, які загинули на Майдані, в українській мові використовується ергонім «*Небесна сотня*». У німецькомовній пресі зафіксовано два способи його відтворення: 1) за допомогою комбінованої реномінації «*Nebesna Sotnja*», «*himmlische Hundertschaft*» (Neue Zürcher Zeitung; 22.04.2014); 2) за допомогою кальки: *Himmlische Hundertschaft* (Süddeutsche Zeitung, 11.03.2014).

Отже, розглянувши шляхи відтворення ергонімів доби української незалежності в німецькомовній пресі (газети та журнали Німеччини, Австрії, Швейцарії та Люксембургу) доходимо висновку, що для передачі українських ергонімів доби незалежності у німецькомовній пресі використовуються такі способи як транскрипція, транслітерація, дескриптивна перифраза, комбінована реномінація, описовий переклад та ін. Відсутність однотайного підходу до перенесення ергонімів із кирилиці на латиницю, а також різний підхід до перекодування ергонімів, що базується в одних випадках на українській, в інших випадках – на російській транскрипції, призводить до створення орфографічних дуплетів. Використання коментаря є виправданим засобом доповнення до транскрипції, що допомагає читачу краще зорієнтуватися у розумінні ергонімів. Використання додаткових графічних засобів – лапок чи дужок – не впливає на зміст ергонімів і їх подання у пресі, хоча лапки зазвичай допомагають читачеві зорієнтуватися в тому, що йдеться про щось чуже. Уподібнення – менш поширений і не завжди виправданий спосіб відтворення ергонімів, що призводить до втрати національної маркованості.

Література:

- Белей О. О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області). Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. О. Белей; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2000. – 17 с.
- Беспалова А. В. Структурно-семантические модели эргонимов и их употребление в совр. англ. языке (на материале названий компаний) / А. В. Беспалова // Дис. канд. фил. н.: 10.02.04. – Одесса, 1989. – 183 с.
- Горожанов Юрий. Эргоними відомішого походження в комунікативному просторі міста Луцька: структурно-семантичні особливості / Юрий Горожанов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://esnuir.enu.edu.ua/bitstream/123456789/2791/1/vol-fililog2014_17.pdf.
- Дідур Ю. І. Еволюція та семантика терміну «ергонім». Одеський національний економічний університет / Ю. І. Дідур. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/>.
- Ільченко І. І. Відомісні ергоніми м. Запоріжжя / І. І. Ільченко // Лексико-граматичні інновації у сучасних слов'янських мовах : матеріали IV Міжнар. наук. конф. / Дніпропетровськ, 9–10 квітня 2009 р. ; упоряд. Т. С. Пристайко. – Дніпропетровськ : Пороги, 2009. – С. 197–199.
- Карпенко О. Ю. Когнітивний погляд на менш досліджені фрейми власних назв / О. Ю. Карпенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : kaipenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/54.pdf.
- Карпенко О. Ю. Структура індивідуального ергонімічного фрейму / О. Ю. Карпенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : kaipenko.in.ua/wp-content/uploads/2012/12/50.doc.
- Карпенко О. Ю. Структурні типи ергонімів / О. Ю. Карпенко, Ю. І. Дідур // Реквієм філологічний. Памяти Е. С. Отина. Кн. 1. Сборник научных трудов / Гуманитарный центр «Азбука». – К. : Издательский дом Дмитрия Бураго, 2015. – 416 с.
- Кутуза Н. В. Структурно-семантические модели эргонимов (на материале эргонимикону м. Одеса) / Н. В. Кутуза. Автореф. дис. канд. філол. наук. – Одеса, 2003. – 20 с.
- Лесовець Н. М. Ергонімія м. Луганська: структурно-семантичний і соціально-функціональний аспекти: автореф. дис. канд. філол. наук: 17.02.01 / Неля Миколаївна Лесовець. – Луганськ : Б.в., 2007. – 19 с.
- Лозовой А. К проблеме номинации. Особенности современной эргонимии / А. Лозовой, И. Названова // Известия ЮФУ. Технические науки. – 2013. – № 10.
- Маргос С. Структурно-семантична характеристика емпоронімів м. Херсона / С. Маргос. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу.
- Мікіна О. Г. Номінаційні процеси у сучасній європейській ергонімії / О. Г. Мікіна // Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.19. – Донецьк, 1993. – 21 с.
- Сидоренко Е. Н. Экономическая, правовая и идеологическая обусловленность номинационных процессов / Е. Н. Сидоренко // Вісник Приазовського державного технічного університету. 2011 р. – Серія: Економічні науки № 2. – С. 64–70.
- Торчинський М. М. Власні назви як складники активного і пасивного словника / М. М. Торчинський // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2012. – Вип. 5. – С. 190–200.
- Цілина М. М. Ергоніми м. Києва: структура, семантика, функціонування : дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / М. М. Цілина // Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 243 с.

УДК 811.161.2'373.2 (043)

М. М. Цілина,

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Київ

УКРАЇНСЬКА ІМАЖОНІМІЯ ХХ–ХХІ СТ.

Статтю присвячено вивченню структури і семантики власних назв на позначення творів українського образотворчого мистецтва ХХ–ХХІ ст. Розглянуто специфіку значення тезойменних імажонімів, типи синтаксичних зв'язків двокомпонентних онімів, афористичність багаточленних назв картин М. Приймаченко.

Ключові слова: ідеоніми; артіоніми; імажоніми; тезойменні оніми.